ACTA AGROBOTANICA
Vol. XVI — 1964

Zasady nomenklatury roślin uprawnych

Grundsätze der Nomenklatur von Kulturpflanzen

WŁADYSŁAW KULPA

Problem uporządkowania nomenklatury roślin uprawnych ma doniosłe znaczenie dla wszystkich dziedzin botaniki stosowanej, a w szczególności dla hodowli roślin. Sprawa ta była od dawna tematem ożywionych dyskusji w specjalistycznych organizacjach międzynarodowych, jednak dopiero w ostatnim dziesięcioleciu udało się zrealizować projekt kodyfikacji przepisów obowiązujących w nazewnictwie roślin uprawnych.

W 1961 r. został opublikowany w Utrechcie oficjalny, angielski tekst Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Roślin Uprawnych (International Code of Nomenclature for Cultivated Plants — w skrócie ICNCP) będący trzecią, zmodyfikowaną wersją kodeksu ogłoszonego po raz pierwszy w roku 1953. Kodeks ten opracowany przy udziale botaników oraz kompetentnych przedstawicieli rolnictwa, ogrodnictwa i leśnictwa jest zbiorem przepisów i zaleceń normujących zasady prawidłowego tworzenia i stosowania nazw odmian uprawnych. Pod pojęciem odmian uprawnych rozumie się tzw. odmiany rolnicze, ogrodnicze (w tym również pomologiczne) i leśne (dendrologiczne), czyli kategorie wyróżnione nie z punktu widzenia botaniczno-systematycznego, lecz na podstawie określonych cech użytkowych i noszące nazwy zaczerpnięte zwykle z języka żywego. W tym sensie ICNCP stanowi uzupełnienie Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Botanicznej (International Code of Botanical Nomenclature — w skrócie ICBN), którego przedmiotem są botaniczne nazwy łacińskie (lub latynizowane) nadawane jednostkom taksonomicznym (taksonom) zarówno roślin dzikich, jak i uprawnych.

Celem Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Roślin Uprawnych jest zapewnienie jednolitości, precyzyjności i stałości nazw odmianowych. Nie jest to sprawa błaha, jeśli wziąć pod uwagę, że wiele roślin uprawnych (np. pszenica, jabłoń, niektóre rośliny ozdobne itd.) liczy tysiące odmian, a łączna liczba znanych na świecie odmian sięga zawrotnej wysokości (według najostrożniejszego szacunku nie jest ona niższa od stu tysięcy) i szybko rośnie wskutek sukcesywnego pojawienia

się na rynku nowych kreacji hodowlanych. Pomimo restrykcji państwowych niemała jest również liczba odmian dopuszczonych do obrotu w poszczególnych krajach. Tak na przykład w Polsce podlegało kwalifikacji w ubiegłych latach z górą 400 odmian rolniczych i warzywnych (Cegliński i in. 1960; Wykaz odmian 1963), w Niemieckiej Republice Demokratycznej — około 500 (Sortenliste 1956) w ZSRR — okrągło 2500 (Małygin 1958). Jeżeli dodać do tego odmiany sadownicze, ozdobne itp. oraz odmiany znajdujące się nieoficjalnie w obrocie, to przytoczone liczby ulegną kilkakrotnemu zwiększeniu.

W tych warunkach brak ogólnie przyjętych przepisów nomenklatury lub ich nieprzestrzeganie, a także brak międzynarodowych rejestrów odmian (taką rejestracją są obecnie objęte tylko nieliczne gatunki) prowadzi do szkodliwego zamieszania i niekiedy wręcz utrudnia porozumienie. Zdarza się na przykład często, że różne odmiany w obrębie jednego rodzaju noszą identyczną lub podobnie brzmiącą nazwę, albo przeciwnie, jedna odmiana znana jest, nawet w tym samym kraju, pod rozmaitymi nazwami. Wypadki takie są szczególnie rozpowszechnione w pomologii (Pomologia 1956). Źródłem licznych omyłek i nieporozumień w obrocie handlowym bywa również dowolność w tłumaczeniu i transkrybowaniu nazw obcojęzycznych, w określaniu odmian mieszańcowych itp. Na trudności wynikające z niewłaściwego stosowania nazw odmianowych wskazywało wielu autorów w różnych krajach (Carson 1957; Małygin 1959; Stankunowicz 1959; Zieliński 1963).

Trzeba podkreślić, że istniejące w niektórych krajach wewnętrzne przepisy nomenklatury, wydane do użytku hodowców, mogą odegrać pozytywną rolę jedynie w tym wypadku, jeśli są skoordynowane z postanowieniami międzynarodowymi, z uwagi na to, że znaczenie i zasięg uprawy wielu odmian, zwłaszcza ogrodniczych, wykracza daleko poza granice jednego kraju.

Sam fakt opublikowania ICNCP nie daje jeszcze rękojmi osiągnięcia postawionych przed nim celów. Warunkiem praktycznej skuteczności Kodeksu jest powszechne przyjęcie i przestrzeganie jego przepisów przez wszystkie zainteresowane władze, instytucje i osoby.

Ponieważ znajomość tych przepisów w naszym kraju nie jest zadowalająca i nie ma również do tej pory polskiego przekładu ICNCP — 1961, pragnę w niniejszym artykule dać przegląd ważniejszych postanowień międzynarodowych obowiązujących w zakresie nomenklatury roślin uprawnych. Właściwy przegląd poprzedzam krótkim szkicem historycznym obrazującym drogę, jaka prowadziła od pierwszych projektów ujednolicenia nomenklatury odmianowej do współczesnego kodeksu. Treść tego szkicu historycznego jest oparta głównie na odpowiednim opracowaniu Stearna zamieszczonym w 1 wyd. ICNCP z r. 1953. Dane uzupełniające przytaczam za Mansfeldem (1949) oraz za spra-

wozdaniami z powojennych międzynarodowych kongresów botanicznych, ogrodniczych, ISTA (Międzynarodowego Związku Oceny Nasion) itp.

Chciałbym złożyć serdeczne podziękowanie wszystkim osobom, których życzliwa pomoc, w postaci nadsyłanych wskazówek i materiałów dokumentalnych, miała dla mnie nieocenione znaczenie. Na szczególną wdzięczność z mojej strony zasługują: prof. dr B. Pawłowski — PAN, dr F. A. Stafleu — sekretarz Wydziału Botanicznego Międzynarodowej Unii Nauk Biologicznych (IUBS) w Utrechcie, dr G. M. Schulze — kustosz Ogrodu i Muzeum Botanicznego w Berlin-Dahlem (autor niemieckich przekładów ICBN i ICNCP) oraz pracownicy Działu Systematyki Instytutu Roślin Uprawnych Niemieckiej Akademii Nauk w Gatersleben.

RYS HISTORYCZNY

Zwyczaj określania poszczególnych odmian roślin uprawnych odrębnymi nazwami istniał już w starożytności, jak to wynika z dzieł Teofrasta, Katona, Pliniusza Starszego i innych pisarzy antycznych. Jednak dopiero w okresie nowożytnym, wraz z podjęciem masowej hodowli kwiatów i drzew owocowych (np. tulipanów od XVII w.), wyłonił się problem prawidłowego klasyfikowania i nazywania nowych odmian. W braku norm pisanych hodowcy mogli stosować się co najwyżej do pewnych utartych zwyczajów. Przyjął się wówczas, między innymi, zwyczaj oznaczania odmian za pomocą nazwisk i imion osobowych. W połowie w. XIX sadownicy amerykańscy osiągnęli porozumienie co do własnych przepisów nomenklatury pomologicznej. Podobne starania czynione były jednocześnie na kontynencie europejskim.

Pierwszą próbę ujednolicenia zasad nazewnictwa roślin uprawnych w skali międzynarodowej podjął dokładnie sto lat temu znany botanik szwajcarski A. de Candolle. W swoim liście skierowanym do brukselskiego Międzynarodowego Kongresu Ogrodniczego w r. 1864 domagał się on uznania za formalnie obowiązującą zasady, zgodnej zresztą z wielowiekową tradycją, że nazwy odmian ogrodowych winny pochodzić z języka żywego dla odróżnienia od łacińskich nazw taksonów. Ta sama myśl została ujęta w art. 40 pierwszych przepisów nomenklatury botanicznej („Lois de nomenclature botanique') sformułowanych przez A. de Candolle'a i przyjętych w r. 1867 na Międzynarodowym Kongresie Botanicznym w Paryżu. Art. 40 wspomnianych przepisów utrzymał się bez istotnych zmian również w następujących wydaniach „Kodeksu Botanicznego" aż do r. 1935, a w obecnym ICNCP figuruje jako jedna z zasad podstawowych.

W r. 1910 brukselski Kongres Ogrodniczy powziął uchwałę, że przepisy nomenklatury botanicznej powinny obowiązywać również w ogrodnictwie. Jednocześnie przedyskutowano i przyjęto „Prawidła nomenklatury ogrodniczej" (Régles de nomenclature horticole) ułożone przez Alfreda Cogniaux przy współpracy specjalistów z wielu krajów.

Przewidziany na rok 1915 kongres botaniczny nie odbył się z powodu wybuchu pierwszej wojny światowej, stąd „Prawidła" Cogniaux, który zmarł w 1917 r., nie doczekały się nigdy formalnego zatwierdzenia.

Prace nad nowym ujęciem przepisów z 1910 r. podjął ponownie Międzynarodowy Komitet Nomenklatury Ogrodniczej powołany do życia na VIII Kongresie Ogrodniczym w 1927 r. Projekt sporządzony przez ten komitet pod przewodnictwem A. B. Rendle'a z British Museum of Natural History uzyskał w 1930 r. akceptację ze strony IX Kongresu Ogrodniczego i V Kongresu Botanicznego i następnie został włączony do trzeciego wydania „Międzynarodowych Prawideł Nomenklatury Botanicznej" z 1935 r. jako „Dodatek VII". Zawarte w Dodatku VII przepisy, dotyczące np. sposobu tworzenia i publikowania nazw odmianowych oraz ich pisowni, były jeszcze, według obecnej oceny, niezbyt precyzyjnie sformułowane i miały przeważnie charakter zaleceń, co w poważnym stopniu ograniczało ich znaczenie praktyczne, niemniej jednak sam fakt ich uzgodnienia i opublikowania trzeba uznać za duży sukces. Nie wdając się w szczegółowe rozpatrywanie tych przepisów, które częściowo weszły zresztą w skład powojennego ICNCP, można zwrócić uwagę na niefortunne postanowienie nakazujące oznaczać odmiany ogrodowe skrótem „var." lub „v." (varietas), a więc w podobny sposób jak odmiany botaniczne. Kontrowersyjna miała się okazać również zasada uznająca za prawidłowe tylko takie nazwy odmianowe, które zostały opublikowane w języku posługującym się alfabetem łacińskim.

Na międzynarodowych kongresach ogrodniczych lat trzydziestych przyjęto zatem szereg postanowień uzupełniających i poprawek. Między innymi w 1938 r. wprowadzono nowy skrót „cult." lub „c." (cultigen) zamiast dwuznacznego „var". dla wszystkich odmian uprawnych. Szczególnie ważna okazała się koncepcja różnych punktów wyjściowych, jakie powinny obowiązywać w nomenklaturze rozmaitych grup roślin uprawnych. Rolę takich punktów wyjściowych mogły pełnić wyznaczone dzieła monograficzne lub aprobowane przez kongres oficjalne wykazy odmian. Data zatwierdzenia wykazu miała decydować o priorytecie zawartych w niej nazw. Dla niektórych roślin ozdobnych listy odmian zostały nawet przygotowane i zatwierdzone na kongresach ogrodniczych w roku 1935 i 1938, jednak ostatnie z nich utraciły swą ważność w 1944 r., kiedy to, zgodnie z pierwotnym planem, miał się odbyć kolejny kongres. Wydarzenia wojenne znów, niestety, pokrzyżowały plany i przerwały na pewien czas prace nad unifikacją nomenklatury roślin uprawnych.

Po drugiej wojnie światowej sprawami tymi zajął się z jednej strony Międzynarodowy Komitet Nomenklatury Ogrodniczej ukonstytuowany na nowo w 1950 r., a od 1951 r. znany pod nazwą Międzynarodowego Komitetu Nomenklatury Ogrodniczej i Rejestracji (tzw. Komitet Londyń-

ski), z drugiej zaś strony — wyłoniony na sztokholmskim Kongresie Botanicznym w 1950 r. Komitet Nomenklatury Roślin Uprawnych (tzw. Komitet Sztokholmski). Efektem ścisłej współpracy obu wymienionych komitetów był projekt kodeksu (Proposed ICNCP), który następnie, po wprowadzeniu niewielkich poprawek, uzyskał aprobatę XIII Kongresu Ogrodniczego (Londyn, 1952) i został opublikowany w 1953 r. jako obowiązujący Międzynarodowy Kodeks Nomenklatury Roślin Uprawnych (ICNCP-1953). W pierwszym powojennym wydaniu „Kodeksu Botanicznego" (ICBN-1950 z roku 1952) tekst ICNCP umieszczono w „Dodatku III" zastępując nim „Dodatek VII" do „Prawideł" z 1935 r. Nie ulega wątpliwości, że ICNCP-1953 przedstawiał znaczny postęp w porównaniu ze wspomnianym „Dodatkiem VII", szczególnie jeśli idzie o przepisy dotyczące nomenklatury mieszańców, priorytetu nazw i ich rejestracji. Termin „cultigen" zastąpiono ostatecznie bardziej uzasadnionym etymologicznie terminem „cultivar" („cultigen" sugeruje, że odmiana powstała w uprawie, co nie zawsze odpowiada rzeczywistości, zwłaszcza w dendrologii).

Aczkolwiek ICNCP-1953 był dziełem samych tylko ogrodników i botaników, wzbudził on także duże zainteresowanie wśród pracowników rolnictwa i leśnictwa. Wyłoniła się zatem konieczność utworzenia reprezentatywnego organu, który mógłby przejąć odpowiedzialność za dalsze losy ICNCP i zrewidować go pod kątem widzenia potrzeb wszystkich gałęzi botaniki stosowanej. Zgodnie z propozycją XIV Kongresu Ogrodniczego w 1955 r. uzgodniono, że organem takim będzie Komisja Nomenklatury Roślin Uprawnych (International Commission for the Nomenclature of Cultivated Plants) istniejąca formalnie od 1948 r. przy Wydziale Botanicznym Międzynarodowej Unii Nauk Biologicznych (IUBS) w Utrechcie. Skład tej komisji rozszerzono do 24 osób reprezentujących niemal w równej liczbie rolnictwo, leśnictwo i ogrodnictwo, przy czym dobór członków nastąpił w porozumieniu z FAO, IUFRO (International Union of Forest Research Organisations) i z Kongresem Ogrodniczym. Rolnictwo reprezentuje m.in. E. N. Sinskaja z ZSRR (jedyny przedstawiciel krajów obozu socjalistycznego).

Komisja IUBS pod przewodnictwem Rogera de Vilmorin przygotowała wkrótce nowe, zmodyfikowane wydanie ICNCP, którego oficjalna wersja ukazała się w 1958 r. Wydanie to spotkało się z nader krytycznym przyjęciem zwłaszcza ze strony niemieckiego Komitetu Nomenklatury Ogrodniczej, który wręcz odmówił zgody na opublikowanie go w języku niemieckim. Po ponownej rewizji tekstu i uwzględnieniu większości wysuniętych postulatów powstało zatem trzecie z kolei, aktualnie obowiązujące wydanie Kodeksu z czerwca 1961 r. We wstępie do ICNCP-1961 komitet redakcyjny przyznaje, że częste zmiany przepisów

są bardzo uciążliwe dla użytkowników, i jednocześnie wyraża nadzieję, że obecny Kodeks zachowa ważność na dłuższy przeciąg czasu.

Poczynając od wydania z 1958 r. tekst ICNCP nie wchodzi już w skład „Kodeksu Botanicznego" (ICBN), lecz ma status odrębny, podobnie jak „Kodeks Bakteriologiczny". Tak więc sprawy nazewnictwa roślin uprawnych są w tej chwili regulowane przez dwa nawzajem się uzupełniające i w wielu punktach zbieżne kodeksy: Międzynarodowy Kodeks Nomenklatury Botanicznej (ICBN-1961) — w zakresie botanicznych nazw o formie łacińskiej i Międzynarodowy Kodeks Nomenklatury Roślin Uprawnych (ICNCP-1961) — w zakresie nazw odmian uprawnych.

Chociaż nomenklatura botaniczna nie jest tematem niniejszego artykułu, warto zwrócić uwagę, że w interesie botaniki stosowanej leży również stabilizacja łacińskich nazw roślin uprawnych i roślin użytkowych w ogólności. Idzie o to, że częste zmiany tych nazw, choćby najbardziej uzasadnione z punktu widzenia systematyczno-nomenklaturowego, są dla dyscyplin stosowanych zjawiskiem niepożądanym i uciążliwym.

Już od 30 lat debatuje się w skali międzynarodowej nad możliwością zabezpieczenia używanych w praktyce nazw botanicznych (rodzajowych i niższych szczebli) przed ciągłymi zmianami. Ten cel można osiągnąć np. przez wprowadzenie listy nazw „chronionych" (*nomina conservanda),* czyli nie podlegających odrzuceniu. Zgodnie z projektem przedwojennym, który zresztą nie został zrealizowany, lista takich nazw miała być dokumentem obowiązującym w rolnictwie i ogrodnictwie przez okres 10 lat. Dopiero po upływie tego terminu następowałaby rewizja listy, w celu uzgodnienia jej z aktualną nomenklaturą. Podobne koncepcje spotykały się jednak ze sprzeciwem systematyków, ponieważ „Kodeks Botaniczny" przewiduje jedynie ochronę pewnych nazw rodzajowych (*nomina generica conservanda*), przy czym zasada ta nie ma zastosowania w wypadku zmian taksonomicznych. Po wojnie, w latach pięćdziesiątych, kwestia stabilizacji łacińskich nazw roślin użytkowych stanęła znów na porządku dziennym kolejnych kongresów ogrodniczych i botanicznych. Nie jest wykluczone, że sprawa ta zostanie wkrótce rozstrzygnięta zgodnie z życzeniami praktyki, czy to drogą „ochrony" pospolicie używanych nazw, czy też pośrednio, przez zatwierdzenie listy nazw podlegających odrzuceniu *(nomina rejicienda),* jak sugerują niektórzy botanicy. W celu gruntownego rozpatrzenia wszystkich aspektów stabilizacji nazw powołano na VIII Kongresie Botanicznym w 1954 r. odpowiedni komitet (Special Committee on Stabilization) pod przewodnictwem J. S. L. Gilmoura z uniwersytetu w Cambridge.

Na IX Kongresie Botanicznym w 1959 r. żaden z wysuniętych projektów nie uzyskał aprobaty. Jednocześnie zlecono wspomnianej poprzednio Komisji Nomenklatury Roślin Uprawnych IUBS przygotowanie wykazu nazw, które zdaniem praktyków wymagają stabilizacji. Komisja

IUBS przystąpiła natychmiast do pracy i korzystając z pomocy FAO, Komitetu Nomenklatury ISTA i innych organizacji międzynarodowych sporządziła wykaz obejmujący ponad tysiąc najbardziej rozpowszechnionych w rolnictwie, ogrodnictwie i leśnictwie nazw roślin użytkowych (i chwastów). Należy oczekiwać, że po przeanalizowaniu i zaopiniowaniu wykazu przez Komitet Specjalny, zostaną wreszcie podjęte wiążące decyzje w sprawie stabilizacji nazw botanicznych dla potrzeb praktyki.

PRZEGLĄD AKTUALNYCH PRZEPISÓW

Postanowienia ICNCP-1961 składają się z przepisów normatywnych wyłożonych w 56 artykułach i z towarzyszących im 13 zaleceń. Zalecenia nie są wiążące i wskazują jedynie sposób najwłaściwszego postępowania w wypadkach nie objętych ścisłymi przepisami. Sens oraz praktyczne zastosowanie artykułów i zaleceń ilustrują liczne uwagi i przykłady zamieszczone w tekście.

Przepisy Kodeksu mają na ogół moc wsteczną, te zaś, które odnoszą się do tworzenia, publikowania i rejestrowania nazw, obowiązują od 1.I.1959 r. (data przyjęta w 2. wyd. ICNCP z 1958 r.).

Kodeks dzieli się według treści artykułów na rozdziały dotyczące kolejno: podstawowych założeń ICNCP, terminologii klasyfikacyjnej, tworzenia i używania nazw odmianowych, publikowania, odrzucania i priorytetu tych nazw, tłumaczeń, transkrypcji i synonimów handlowych, odmian mieszańcowych i chimer, rejestrowania nazw odmianowych, znaków towarowych i warunków zmiany kodeksu.

W rozdziale wstępnym podkreśla się znaczenie Kodeksu oraz precyzuje jego cel i przedmiot. Jak już wspomniałem, przepisom Kodeksu podlegają tylko nazwy odmian uprawnych (np. ziemniak 'Dar', *Triticum aestivum* 'Żelazna'), nie podlegają im natomiast botaniczne nazwy o formie łacińskiej, regulowane przepisami ICBN, ani pospolite nazwy roślin (np. groch, burak).

Według definicji podanej w art. 5 o d m i a n a u p r a w n a jest to zbiór uprawianych osobników, które wyróżniają się pewnymi cechami (morfologicznymi, fizjologicznymi, cytologicznymi, chemicznymi itp.) ważnymi dla rolnictwa, leśnictwa lub ogrodnictwa i zachowują swe typowe cechy odmianowe przy rozmnażaniu.

Odmianę może stanowić:

a) klon, tj. jednorodny genetycznie zbiór roślin wywodzących się z jednego wegetatywnie rozmnożonego osobnika (np. odmiany ziemniaka);

b) linia, tj. zbiór podobnych do siebie osobników rozmnażanych z nasion lub z zarodników i utrzymywanych w typie za pomocą selekcji (np. pszenica 'Marquis');

c) niejednorodny genetycznie zbiór osobników, który różni się jedną lub kilkoma cechami od innych odmian (np. *Phlox drummondii* 'Sternenzauber' przedstawia mieszaninę różnobarwnych form o jednakowej gwiazdkowatej koronie);

d) jednolite pokolenie F_1 mieszańca pojedynczego lub podwójnego (np. kukurydza 'US 13' jest podwójnym mieszańcem powstałym w wyniku skojarzenia 4 linii wsobnych).

Międzynarodowym terminem oznaczającym odmianę uprawną jest według Kodeksu „cultivar" (od culti-varietas, w skrócie cv). Termin ten zatwierdzony na Międzynarodowym Kongresie Ogrodniczym w 1952 r. i figurujący już w poprzednich wydaniach ICNCP zyskuje sobie, mimo początkowych oporów, coraz więcej zwolenników w kołach fachowych i pojawia się w pracach naukowych, katalogach nasiennych i innych publikacjach (Jirásek 1960). Ze względu na międzynarodowy charakter i jednoznaczny sens nowego terminu należałoby zabiegać o powszechne jego przyjęcie i stosowanie (w wersji spolszczonej może on brzmieć: kultywar, -u, -y). Licząc się jednak z faktem, że literatura fachowa i oficjalne dokumenty w poszczególnych krajach (np. rozporządzenia ministerialne, normy państwowe) posługują się jeszcze z reguły rodzimymi określeniami (odmiana po polsku, variety po angielsku, variété po francusku, sort po rosyjsku i w językach skandynawkich, Sorte po niemiecku itd.) Kodeks uznaje tymczasem wszystkie te terminy za równoważne i dopuszczalne. Dopiero po rozpowszechnieniu się terminu kultywar będzie można uznać go za jedynie obowiązujący w skali międzynarodowej.

Odmiana (kultywar) jest najniższą jednostką klasyfikacyjną roślin uprawnych. Aby odróżnić w piśmie nazwę odmiany od towarzyszących jej nazw wyższych szczebli, należy ją poprzedzić skrótem „cv." (od cultivar) albo ująć w pojedynczy, górny cudzysłów. Cudzysłów zwykły jest w tym wypadku niedopuszczalny, ponieważ używa się go pospolicie do innych celów. Ponadto Kodeks wymaga, by nazwa odmianowa (w nazwie złożonej — każdy jej człon) była pisana wielką literą, jeżeli tylko nie jest to sprzeczne z duchem języka. Dodam, że według niepisanej zasady, w nomenklaturze roślin uprawnych nazwę gatunkową pisze się zawsze małą literą. W praktyce wydawniczej przyjął się również zwyczaj stosowania odmiennej czcionki dla nazw odmianowych (pismo proste) niż dla łacińskich nazw botanicznych (kursywa). Pełną nazwę odmiany ziemniaka można więc napisać: *Solanum tuberosum* cv. Dar lub *Solanum tuberosum* 'Dar'.

W tym miejscu konieczne są pewne uzupełniające uwagi terminologiczne. W przytoczonej wyżej nazwie pierwszy wyraz leży na szczeblu *

* Termin „szczebel" przyjęty w „Kodeksie Zoologicznym" [13] można zastąpić, zdaniem prof. dr. B. Pawłowskiego, terminem „ranga".

rodzajowym i jest nazwą rodzaju, drugi leży na szczeblu gatunkowym i jest nazwą gatunkową (epitetem gatunkowym — według terminologii międzynarodowej), trzeci leży na szczeblu odmianowym i jest nazwą odmianową. Rodzaj (genus), gatunek (species) i odmiana uprawna (cultivar) reprezentują w klasyfikacji roślin uprawnych szczeble podstawowe, przy czym dwa pierwsze z nich są szczeblami botanicznymi i podlegają przepisom ICBN-1961.

Jeżeli zachodzi potrzeba uwzględnienia również innych, dodatkowych szczebli botanicznych, należy to czynić w sposób następujący:

1. Nazwy jednostek podporządkowanych rodzajowi, tzn. podrodzaju (subgenus), sekcji (sectio) i serii (series) ujmuje się w okrągły nawias tuż za nazwą rodzajową, np. *Prunus* (subg. *Cerasus*) *avium* 'Seneca';

2. Nazwy jednostek podporządkowanych gatunkowi, tzn. podgatunku (subspecies), odmiany botanicznej (varietas) i formy (forma) umieszcza się bez nawiasu po nazwie gatunkowej, np. *Vicia faba* var. *minuta* 'Nadwiślański'.

Jeżeli w obrębie gatunku lub mieszańca międzygatunkowego istnieje wiele odmian uprawnych, można te ostatnie klasyfikować przy pomocy specjalnej hierarchii szczebli niebotanicznych. Przykładem jednostki wyższej o jeden szczebel od kultywaru jest „grupa" wymieniona w art. 13 ICNCP. „Grupa" obejmuje pewną liczbę podobnych do siebie odmian, a jej określenie należy podawać w nawiasie przed nazwą odmianową, np.: *Tulipa* × *gesneriana* (grupa Darwina) 'Bartigon' lub *Beta vulgaris* (grupa Buraka cukrowego) cv. Poli-IHAR. Co się tyczy innych szczebli klasyfikacyjnych, to Kodeks powołuje się jedynie na propozycje wysunięte przez czeskiego botanika Jiráska. Dodam, że Jirásek w swoich publikacjach (1959, 1960, 1961) zebrał i omówił krytycznie nadające się do wykorzystania przy klasyfikowaniu odmian terminy, np. conculta, cultigrex itp.

Duże znaczenie mają dla hodowców roślin artykuły 15—21 określające, jakie nazwy odmianowe można uznać za prawidłowe i jak je należy tworzyć. Reguła naczelna głosi, że poczynając od 1.I.1959 r. wolno nadawać nowym odmianom jedynie nazwy zaczerpnięte z języka współczesnego, a więc różniące się wyraźnie od botanicznych nazw w formie łacińskiej. Rozciągnięcie tej reguły na nazwy starsze wywołałoby niepożądane zakłócenia w istniejącej nomenklaturze odmianowej, dlatego Kodeks stwierdza, że łacińskie nazwy odmianowe utworzone przed 1959 r. (np. *Hibiscus syriacus* 'Totus Albus') zachowują swą ważność.

Łacińska nazwa dopuszczalna jest również w tym wypadku, jeśli oznaczała ona pierwotnie jednostkę taksonomiczną (takson), która później została przesunięta na szczebel odmianowy. Na przykład *Rhododendron carolinianum* f. *luteum* zmieni postać na *Rh. carolinianum* 'Luteum', jeżeli uzna się formę (takson) za kultywar.

Autorów nazw odmianowych obowiązuje zasada, że określona nazwa odmianowa może być użyta tylko raz w obrębie jednego rodzaju. Wyjątkowo dopuszcza się powtórzenie nazwy w tym samym rodzaju, jeżeli spełniony jest przynajmniej jeden z następujących warunków:

1) dana nazwa była użyta poprzednio niesłusznie i obecnie odmiana nosi inną, poprawną nazwę;

2) odmiana nosząca pierwotnie tę nazwę już nie istnieje, a przy tym nie ma znaczenia historycznego, np. jako materiał wyjściowy dla odmian współczesnych;

3) rodzaj dzieli się na zupełnie odrębne podgrupy, a nazwa odmianowa nie występuje nigdy z samą tylko nazwą rodzaju (dotyczy to np. polimorficznego rodzaju *Brassica,* który obejmuje na tyle różniące się od siebie rośliny uprawne, jak kapustę, kalafior, rzepak, rzepik i in., że równoległe użycie u nich identycznej nazwy odmianowej nie prowadzi do zamieszania).

Wprowadzenie w życie powyższej, bardzo słusznej i celowej zasady zależy oczywiście od tego, czy autor nowej nazwy ma możność zapoznać się z wszystkimi dotychczasowymi nazwami odmian danego rodzaju botanicznego. Konieczne do tego celu wykazy odmian powinny być prowadzone przez specjalne placówki międzynarodowe i na tym właśnie polega m.in. znaczenie międzynarodowej rejestracji odmian, postulowanej przez Kodeks.

Artykuły 20—21 precyzują bardziej szczegółowo wymagania dotyczące formy nazw odmianowych powstałych po 1958 r. Nazwa powinna składać się z 1—2, a najwyżej z 3 wyrazów. Każdy symbol, skrót lub liczbę uważa się przy tym za jeden wyraz. Niedopuszczalne są takie nazwy odmianowe, które:

1) nie różnią się od botanicznych i pospolitych nazw roślin, co może być źródłem nieporozumień (np. kamelię 'Róża' i topolę 'Eucalyptus' łatwo wziąć omyłkowo za różę 'Kamelia' i *Eucalyptus* 'Topola');

2) powstały u odmian mieszańcowych przez połączenie fragmentów gatunkowych nazw rodziców (np. 'Salujapica' u mieszańców *Camelia japonica* × *C. saluenensis*);

3) zawierają wyraz „odmiana" (lub obcojęzyczne odpowiedniki — variety, var. itp.) albo „forma" (np. 'Jackman's Var.').

Powyższe przepisy tylko w nieznacznym stopniu ograniczają swobodę hodowców w wyborze nazw, dlatego są uzupełnione szeregiem zaleceń. Wymienię tylko ważniejsze z nich i bardziej dla nas interesujące. Przestrzega się mianowicie przed używaniem nazw zbyt długich, nazw zaczynających się od skrótu, zawierających cyfry lub symbole (chyba że jest to, jak u ogórka czy pszenicy, uświęcone zwyczajem), określających w przesadny sposób zalety odmiany (np. ogórek 'Beste von Allen'), podobnych do nazw już istniejących w danym rodzaju (np. 'Helena' obok

'Helen' i 'Hélène', lub 'Darwin' obok 'Karol Darwin'), a także nazw zawierających tytuły grzecznościowe takie, jak pan, panna i ich odpowiedniki w obcych językach, z wyjątkiem tytułów nadawanych kobietom zamężnym (pani, madame, mrs. itp.). Unikać należy również nazw mających charakter ogólnikowego opisu, tzn. wyrażających cechę, która występuje u wszystkich lub wielu odmian (np. lepsza jest nazwa odmianowa róży 'Żółta Królowa' niż 'Żółta'). Nazwy nadawane nowym odmionom, które powstały drogą selekcji lub mutacji pączkowej z innej odmiany i są do niej podobne, powinny, w miarę możliwości, wskazywać na to pokrewieństwo (np. odporna na fuzariozę kapusta biała 'Wisconsin All Seasons' została wyselekcjonowana z odmiany nieodpornej 'All Seasons'). Przy publikowaniu nowej nazwy należy wyraźnie zaznaczyć, czy w jej skład musi wchodzić nazwisko hodowcy lub nazwa albo znak firmowy zakładu hodowlanego. Uwaga tego rodzaju ułatwia później rozstrzygnięcie, która z cytowanych w literaturze form nazwy jest poprawna (dla ilustracji przytoczę dwie wersje nazwy tej samej odmiany buraka cukrowego: 'AJ_3' i 'A. Janasz — AJ_3').

Nazwę odmianową zgodną z artykułami ICNCP-1961 określa się jako prawidłową (legitim). Nazwy nieprawidłowe (illegitim) — to nazwy sprzeczne z artykułami Kodeksu (nazwy sprzeczne z zaleceniami nie są z tego powodu nieprawidłowe). Niezależnie od poprzednio omówionych wymogów formalnych warunkiem uznania nazwy za prawidłową jest jej ważne opublikowanie lub, jeśli chodzi o nazwy nadane przed r. 1959, przynajmniej jej oficjalne zarejestrowanie.

Odmiana może mieć kilka nazw prawidłowych, ale tylko jedna z nich, zwykle najstarsza (o wyjątkach będzie mowa niżej), jest nazwą poprawną, tzn. obowiązującą, pozostałe natomiast zalicza się jako synonimy nazwy poprawnej do grupy „nazw odrzuconych".

Ważne opublikowanie nazwy polega na rozpowszechnieniu egzemplarzy tekstu drukowanego lub reprodukowanego w podobny sposób (np. mikrofilmy, reprodukcje kserograficzne itp.). Nieważne są natomiast rękopisy, nawet powielone metodami graficznymi czy mechanicznymi. To samo dotyczy nazw ogłoszonych w prasie niefachowej.

Ważna publikacja ogłoszona po r. 1958 musi być opatrzona datą (przynajmniej rokiem) wydania i zawierać, prócz nowej nazwy, również opis odmiany, uzupełniony — jeśli to możliwe — odpowiednimi ilustracjami. W opisie należy wymienić cechy nowej odmiany oraz podać ewentualnie informacje na temat jej rodowodu, historii, autora odmiany itp. W przeciwieństwie do pierwszego wydania ICNCP z 1953 r., według którego ważne były jedynie publikacje w językach posługujących się alfabetem łacińskim, obecny Kodeks nie stawia żadnych ograniczeń językowych w tym zakresie. Zaleca się jednakże, by autorzy publikowali nowe nazwy przede wszystkim w języku angielskim, francuskim, hiszpańskim, nie-

mieckim lub rosyjskim, albo dawali przynajmniej streszczenie opisu w jednym z wymienionych języków.

Wzorem „Kodeksu Botanicznego" również ICNCP przyznaje prawo pierwszeństwa nazwom wcześniej opublikowanym (zasada priorytetu publikacji). W myśl tej zasady za poprawną uważa się, jak już wspomniałem, najstarszą spośród istniejących prawidłowych nazw danej odmiany. O pierwszeństwie decyduje data ważnego opublikowania nazwy, a w wypadku nazw sprzed 1959 r. także data wciągnięcia nazwy do rejestru, o ile jest ona wcześniejsza od daty opublikowania. Zasada priorytetu jest bez wątpienia słuszna, ponieważ wyklucza dowolność w wyborze poprawnych nazw odmianowych, a tym samym chroni nazewnictwo odmianowe od chaosu, niemniej jednak sztywne i bezwzględne jej stosowanie nie byłoby ze względów praktycznych celowe ani możliwe.

Przede wszystkim należy ustalić rozsądne punkty wyjściowe, od których zaczyna działać prawo pierwszeństwa (punkty wyjścia wprowadzają zresztą również „Kodeks Botaniczny" i „Kodeks Zoologiczny"). Takimi punktami wyjściowymi w nomenklaturze odmianowej poszczególnych grup roślin uprawnych mogą być, według postanowień Kodeksu, wykazy odmian sporządzone przez powołaną do tego placówkę rejestracyjną, albo publikacje (głównie monograficzne) zatwierdzone przez Międzynarodową Komisję Nomenklatury Roślin Uprawnych IUBS, albo wreszcie, w braku poprzednich, dzieło Ph. Millera „The Gardeners Dictionary" z 1752 r. Wcześniej opublikowane nazwy odmianowe nie mają priorytetu.

Ponadto Kodeks przewiduje, wbrew zasadzie priorytetu, możliwość uznania nazwy chronologicznie młodszej za poprawną, jeżeli jest ona szeroko rozpowszechniona i jeżeli przywrócenie nazwy starszej mogłoby stać się przyczyną zamieszania. Postępowanie takie wymaga jednak zgody ze strony właściwej placówki rejestracyjnej, o ile taka istnieje (zgoda placówki rejestracyjnej nie jest konieczna tylko w wypadku nazw odmianowych o formie łacińskiej).

Jeżeli dwie lub więcej odmian w obrębie rodzaju nosi identyczną nazwę, a nie jest to usprawiedliwione względami, o których była mowa poprzednio (silne zróżnicowanie rodzaju, zachowanie się w uprawie tylko jednej odmiany o danej nazwie itd.), to placówka rejestracyjna musi rozstrzygnąć, dla której odmiany daną nazwę należy zachować.

Synonimy powstałe w wyniku zastosowania powyższych przepisów oraz wszystkie nazwy nieprawidłowe wchodzą w skład nazw odrzuconych i jako takie winny figurować w rejestrach. Odrzuceniu podlegają również nazwy opublikowane po 1958 r. bez zgody autora odmiany lub jego pełnomocnika oraz nazwy zawierające wyraz, który niezgodnie z prawdą wskazuje na pokrewieństwo z inną odmianą (np. wiśnia 'Kochs

Verbesserte Ostheimer' nie należy w istocie do grupy Ostheimskiej i dlatego powinna nosić kolejną co do wieku nazwę 'Podbielski').

Przy przenoszeniu odmiany z kraju do kraju obowiązuje generalna zasada utrzymania oryginalnej nazwy w nie zmienionej postaci. Jeżeli jednak sprawiałoby to poważne trudności, np. ze względów językowych, Kodeks dopuszcza stosowanie nazw tłumaczonych, transkrybowanych, a wyjątkowo także nazw zmienionych, czyli tzw. synonimów handlowych. Tłumaczeniu nie podlegają jedynie nazwy odmianowe utworzone z nazw osobowych (np. nie należy tłumaczyć 'Charles' na 'Karl' lub 'Karol').

Przekład lub transkrypcję nazwy uznaje się za nazwę oryginalną w zmienionej formie i datuje od opublikowania jej w brzmieniu pierwotnym. Pierwszy prawidłowy przekład (lub transkrypcja) nazwy jest poprawną nazwą odmiany w danym języku czy alfabecie. Dla przykładu można przytoczyć odmianę kapusty włoskiej 'Eisenkopf', której nazwa w tłumaczeniu polskim brzmi 'Żelazna Głowa', w angielskim 'Ironhead', we francuskim — 'Tête de Fer' itd. Jedna z odmian *Prunus serrulata* nosi poprawną nazwę 'Amanogawa', która jest transkrypcją z pisma japońskiego na alfabet łaciński. Angielskie przekłady tej nazwy (np. 'Milky Way', czyli 'Droga Mleczna') zostały ogłoszone później niż transkrypcja i dlatego muszą być odrzucone.

W obrocie handlowym zachodzi niejednokrotnie konieczność zastąpienia nazwy oryginalnej tzw. synonimem handlowym. Termin ten oznacza inną od oryginalnej, również prawidłową nazwę odmiany lub jej formę skróconą. Użycie synonimu handlowego jest dopuszczalne w określonym kraju lub rejonie, jeżeli nazwa oryginalna nie nadaje się do obrotu (np. jest trudna do wymówienia lub ma niepożądane znaczenie uboczne), a sam synonim został opublikowany lub zaaprobowany przez autora odmiany oraz przez placówkę rejestracyjną, o ile taka istnieje. W braku odpowiedniej placówki rejestracyjnej najstarszy w danym rejonie synonim handlowy należy uznać za nazwę poprawną.

W praktyce hodowlanej pewne kłopoty nastręcza zwykle kwestia poprawnego nazywania form mieszańcowych. Zasady nomenklatury botanicznej mieszańców są wyłożone w Dodatku I do ICBN-1961 (art. H 1—5). W art. 38—45 ICNCP-1961 powtórzono część tych reguł botanicznych, uzupełniając je postanowieniami dotyczącymi odmian uprawnych. Zwięzły ich przegląd zamieszczam poniżej.

Ogół odmian jakiegokolwiek mieszańca międzygatunkowego można oznaczać za pomocą formuły albo tzw. nazwy zbiorowej.

Pod pojęciem formuły rozumie się kombinację nazw rodziców połączonych znakiem mnożenia „×". Tak na przykład ogół odmian rajgrasu oldenburskiego, który powstał, jak wiadomo, z krzyżówki rajgrasu angielskiego i włoskiego, określamy formułą: *Lolium multiflorum* × *L. perenne*, albo krócej — *Lolium multiflorum* × *perenne*. Nazwę pojedynczej od-

miany tego mieszańca można ująć następująco: *Lolium (multiflorum × perenne)* 'Puławski'. W przytoczonej formule oba człony występują po sobie w kolejności alfabetycznej (czego konsekwentnie przestrzegają botanicy), jeśli jednak wiadomo, które z rodziców było matką, jej nazwa może, według ICNCP, stać na pierwszym miejscu. Dopuszczalne jest także opatrywanie nazw obu osobników rodzicielskich ogólnie przyjętymi symbolami płci (♀, ♂). W celu uniknięcia nieporozumień zaleca się, by autorzy prac każdorazowo podawali, jaki system pisania formuł stosują w swoich publikacjach.

W przeciwieństwie do formuły nazwa zbiorowa mieszańca międzygatunkowego przypomina zwykłą binominalną (podwójną) nazwę gatunku. Składa się ona z nazwy rodzaju i z tzw. epitetu zbiorowego, którym może być wyraz o formie łacińskiej, poprzedzony znakiem mnożenia, albo określenie w języku żywym. Jako ilustracja pierwszego przypadku niech posłuży nazwa zbiorowa rajgrasu oldenburskiego: *Lolium × hybridum*. W połączeniu z nazwą odmianową otrzymamy kombinację następującą: *Lolium × hybridum* 'Puławski'. Przy okazji warto zwrócić uwagę, że używana niekiedy nazwa *Lolium oldenburgicum* nie jest poprawna. Przypominam również, że łacińskie nazwy zbiorowe (podobnie jak i formuły) podlegają przepisom „Kodeksu Botanicznego".

Epitet zbiorowy w języku żywym powinien odróżniać się typograficznie od związanej z nim nazwy rodzajowej (tę ostatnio drukuje się zwykle kursywą). Może on zawierać takie wyrazy, jak „mieszaniec", „mieszańce", „krzyżówki", grex (w skrócie g.) itp., wskazujące na zbiorowy charakter jednostki (np. *Rosa* Mieszańce Herbatnie). Epitet zbiorowy ujmuje się zwykle w nawias okrągły, jeśli po nim następuje nazwa odmianowa: *Rosa* (Mieszańce Herbatnie) 'Richmond'. Nie ma tu miejsca na dalsze omawianie tych zagadnień, wspomnę jedynie, że według art. 45 z chwilą wzięcia mieszańca międzygatunkowego do uprawy jego formuła czy nazwa zbiorowa musi być uzupełniona nazwą odmianową, choćby nawet znana była tylko jedna odmiana tego mieszańca.

Przepisy obowiązujące w nomenklaturze mieszańców generatywnych niewiele odbiegają od zasad regulujących nazewnictwo chimer szczepieniowych. Chimery (zwane też mieszańcami szczepieniowymi) określa się za pomocą formuły lub specjalnej nazwy.

W skład formuły wchodzą nazwy obu komponentów (podkładki i zraza) w porządku alfabetycznym, połączone znakiem plus „+", np.: *Cytisus purpureus + Laburnum anagyroides*.

Formułę można zastąpić nazwą. Jej forma zależy od tego, jak odległe od siebie, w sensie systematycznym, są oba komponenty chimery. Jeżeli komponenty należą do jednego rodzaju botanicznego, to nazwa chimery składa się z nazwy danego rodzaju i z nowo utworzonego epitetu gatunkowego, połączonych znakiem „+". Tak na przykład jedna z chimer

lilaka o formule *Syringa chinensis* + *S. vulgaris* otrzymała nazwę *Syringa* + *correlata*.

Jeżeli komponenty reprezentują odrębne rodzaje, to nazwa chimery jest poprzedzona znakiem „+" i składa się z nowej nazwy „rodzajowej", utworzonej przez połączenie nazw rodzajów rodzicielskich, oraz z nowej nazwy „gatunkowej". Na przykład zamiast formuły *Crataegus monogyna* + *Mespilus germanica* (głogonieszpółka) można napisać: + *Crataegomespilus dardarii*.

Te same dwa komponenty mogą dać początek różnym pod względem struktury chimerom, które traktuje się jak odrębne odmiany w ramach jednego „gatunku" (cudzysłów przypomina, że idzie tu nie o prawdziwy gatunek, lecz o twór sztuczny). Przytoczona wyżej głogonieszpułka obejmuje dwie tego typu odmiany: + *Crataegomespilus dardarii* 'Dardarii' i 'Jules d'Asnières'.

Na zakończenie wypada zająć się sprawą działalności rejestrów odmianowych, od których zależy w znacznym stopniu tak ważna dla praktyki stałość nomenklatury roślin uprawnych.

Rejestracja polega, w myśl postanowień Kodeksu, na uznaniu nazwy odmianowej lub nazwy zbiorowej przez placówkę rejestracyjną i na wciągnięciu tej nazwy do rejestru. Placówka rejestracyjna jest to międzynarodowa albo narodowa organizacja lub instytucja powołana do tego celu przez odpowiednie stowarzyszenia, urząd itp. (np. Międzynarodowa Komisja Topolowa powołana przez FAO do rejestracji odmian topoli, Państwowy Rejestr Odmian PKOO w Ministerstwie Rolnictwa i in.). Od 1.I.1959 r. można wpisywać do rejestru tylko takie nowe nazwy, które nie stoją w sprzeczności z przepisami Kodeksu i to za zgodą autora odmiany lub jego pełnomocnika. Kodeks zaleca ponadto placówkom rejestracyjnym publikowanie sporządzonych wykazów odmian. Wykazy takie powiny zawierać nazwy odmian istniejących (wraz z opisem każdej odmiany i wszelkimi dostępnymi szczegółami na temat jej pochodzenia, hodowcy, wyników oceny, otrzymanych odznaczeń itp.), dalej — nazwy odmian wygasłych, ale mających znaczenie historyczne i wszystkie znane synonimy, włącznie z synonimami handlowymi.

W Dodatku II do ICNCP można znaleźć spis 18 międzynarodwych placówek rejestracyjnych uruchomionych do 1961 r. oraz nazwy kilku, raczej przypadkowo wybranych, placówek prowadzących rejestr odmianowy w poszczególnych krajach. Wszystkie wymienione w Kodeksie placówki międzynarodowe, z wyjątkiem wspomnianej Komisji Topolowej, zostały powołane przez kongresy ogrodnicze i zajmują się rejestracją odmian różnych roślin ozdobnych. Sytuacja ta nie uległa istotnym zmianom do chwili obecnej, tak że kwestia międzynarodowej rejestracji odmian roślin rolniczych i warzywnych czeka dopiero na rozwiązanie. Przede

wszystkim należałoby we wszystkich krajach, m.in w Polsce, podjąć starania o sporządzenie pełnego wykazu własnych odmian, zarówno istniejących, jak i wygasłych, wraz z niezbędną dokumentacją. Byłby to ważny krok w kierunku ujednolicenia nomenklatury roślin uprawnych.

Katedra Hodowli Roślin i Nasiennictwa
Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie

(Wpłynęło: 14.IV.1964)

ZUSAMMENFASSUNG

Im vorliegenden Aufsatz weist der Verfasser auf die Bedeutung einer Regelung der Nomenklatur von Kulturpflanzen hin. Es werden die Entstehung und die Grundbestimmungen des geltenden ICNCP-1961 dargestellt.

LITERATURA

1. Carson G. P., 1957, Variety and its identification, J. Nat. Inst. Agric. Bot., 8 (1): 194—203.
2. Cegliński W. i in., 1960, Katalog odmian roślin rolniczych, PWRiL, Warszawa.
3. International Code of Botanical Nomenclature, 1950, Adopted by the Seventh Internat. Bot. Congress, Montreal, August 1959, Utrecht.
4. International Code of Botanical Nomenclature, 1961, Adopted by the Ninth Internat. Bot. Congress, Montreal, August 1961, Utrecht.
5. International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, 1953, Formulated and adopted by the Internat. Bot. Congress Committee for the Nomenclature of Cultivated Plants and the Internat. Committee on Horticult., Nomenclature and Registration at the XIII Internat. Horticult. Congress, London, September 1952, The Royal Horticultural Society, London.
6. International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, 1958, Formulated and adopted by the Internat. Bot. Congress Committee for the Nomenclature Plants of the I.U.B.S. Regnum Vegetabile 10, February 1958, Utrecht.
7. International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, 1961, Formulated and adopted by the Internat. Commission for the Nomenclature of Cultivated Plants of the I.U.B.S., Regnum Vegetabile 22, June 1961, Utrecht.
8. Jirásek V., 1959, Cultivar and Conculta — the fundamental categories for the classification on cultivated plants, Delectus seminum, Hort. Bot. Univ. Carol. Pragensis pp. 6—12, Praga.
9. Jirásek V., 1960, Notes on cultivar names and other categories for the classification of cultivated Plants, Novitates botanicae et delectus seminum, Univ. Carol. Pragensis pp. 22—27, Praga.
10. Jirásek V., 1961, Evolution of the proposal of taxonomical categories for the classification of cultivated plants, Taxon 10 (2): 34—45.
11. Małygin J. N., 1958, Kak nazywat' sorta, Selekcja i siemienowodstwo 1: 52—55.

12. Mansfeld R., 1949, Die Technik der wissenschaftlichen Pflanzenbenennung, Akademie-Verlag, Berlin.
13. Międzynarodowy Kodeks Nomenklatury Zoologicznej, 1963, przyjęty przez XV Międzynarodowy Kongres Zoologiczny (przekład polski B. Bezubika i J. Kożuchowskiego pod red. T. Jaczewskiego i in.), Wrocław — Warszawa — Kraków.
14. Pomologia, 1956, praca zbiorowa pod red. A. Rejmana i S. Zaliwskiego, Wyd. 2, s. 600, PWRiL, Warszawa.
15. Sortenliste der in der Deutschen Demokratischen Republik zugelassenen Sorten von Kulturpflanzen, Ausgabe 1956, Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik, Sonderdruck Nr 160, s. 39, 15 August 1956, Berlin.
16. Stankunowicz Z., 1959, O normalizacji w rolnictwie, Nowe Rolnictwo 13.
17. Wykaz odmian roślin uprawnych dopuszczonych do kwalifikacji polowej w 1963 r., Dziennik Urzędowy Min. Rolnictwa nr 2, poz. 5, s. 9—19 (15.II.1963), Warszawa.
18. Zieliński B., 1963, Systematyka pomologiczna, s. 260, PWRiL, Warszawa.